

УДК 338.48

О. Л. Горяча,

І. А. Сільченко

ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті проаналізовано сучасний стан інноваційної сфери в Україні. Розглянуто особливості вітчизняної політики та основні напрями активізації інноваційної діяльності.*

***Ключові слова:** інновації, економічне зростання, інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційна економіка.*

***Summary.** This paper examines the current state of innovation sphere in Ukraine. Peculiarities of national policies and guidelines for promotion of innovative activities.*

***Key words:** innovation, economic growth, innovation, innovation policy, innovation economy.*

Актуальність теми. Основою сучасного розвитку економік провідних держав світу є високий рівень інноваційної діяльності на усіх рівнях середині цих країн, а також значний обсяг інвестицій, що надходять як в економіку цих держав, так і в конкретні підприємства загалом. В Україні ж на сучасному етапі розвиток економіки відбувається низькими темпами. Українські підприємства у своїй основній масі мало звертають увагу на питання інвестування у розвиток технологій виробництва, методів обробки і переробки сировини і матеріалів, у розвиток інтелектуального капіталу та «ноу-хау» тощо. Це стосується не лише вітчизняних інвесторів, але й потенційних інвесторів із-за кордону, які бояться вкладати кошти у промисловість України. Така ситуація пов'язана з багатьма обставинами, які створили несприятливий інвестиційний клімат в Україні, зокрема такими можна вважати: жорстку податкову політику, бюрократичність управління, відсутність

належного правового забезпечення більшості видів діяльності, неналежну регулятивну політику з боку органів державної влади, відсутність стимулювальних чинників (дотацій, пільг, асигнувань з боку держави), нестабільну політичну ситуацію в державі. Занепокоєння викликає той факт, що у вітчизняній промисловості не набули поширення інноваційні процеси. Кількість підприємств, які впроваджують інновації, щорічно зменшується і становить приблизно 12–14 %, а це у 3–4 рази менше, ніж у інноваційно розвинених державах.

Важливість цієї проблеми полягає у тому, що реальна можливість залишитись на наявних світових ринках, як мінімум на існуючих позиціях, вимагає значних фінансових, матеріальних, технічних та нематеріальних вкладень у промисловість загалом та в підприємства зокрема. Без належних засобів для розвитку та так званої «новизни розвитку», під якою розуміються інновації, в сучасному світі у нашої держави немає шансів не тільки на

© О. Л. Горяча, І. А. Сільченко, 2014

розвиток, а й на виживання. Тому важливо звернути увагу саме на розвиток інноваційної діяльності у промисловості України. Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з інноваційною діяльністю підприємств та проблемами розвитку підприємств, зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як І. Алексеев, Є. Баляснікова, В. Геєць, Н. Гончарова, С. Ільєнкова, Н. Краснокутська, О. Кузьмін, О. Лапко, Д. Львов, І. Макаренко, Б. Патон, С. Покропивний, Й. Петрович, П. Перерва, А. Савченко, А. Старостіна, М. Чумаченко, Н. Чухрай, Й. Шумпетер, А. Яковлев та інші. Практичні аспекти розроблення і впровадження інноваційних проєктів освітлені у працях таких науковців, як С. Бушуєв, В. Воропаєв, І. Каленюк, В. Савчук, Г. Тарасюк, І. Чумаченко, О. Чикаренко. У працях цих авторів дається визначення інновацій та розвитку діяльності, відображається роль інноваційних процесів для підприємств, регіонів та суспільства, розглядають проблеми ефективного управління розвитком підприємств тощо. Незважаючи на значні напрацювання у цій сфері, існує ціла низка питань, які потребують подальших досліджень, зокрема дослідження інноваційно-проєктного напрямку розвитку підприємств. З огляду на це, питання набуває особливого значення та потребує проведення подальших досліджень.

Україна переживає складні наслідки економічної та політичної кризи, що істотно позначається на становленні соціально орієнтованої ринкової економіки, розвиток якої потребує дослідження та формування ефективної системи інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. Перед підприємствами поставлена значна соціальна місія — їх розвиток сприятиме прискоренню економічного розвитку держави, що дозволяє знизити рівень безробіття та інші негативні явища і забезпечити ефективний шлях самореалізації людини. Перед державою постає не менш важливе завдання — створення стратегії інноваційного розвитку, що передбачає запровадження нових технологій та трансформації структури активів, досягнення високого рівня виробничого потенціалу шляхом впровадження ефективних систем проєктного менеджменту.

Дослідження сучасного стану інноваційного розвитку України вимагає насамперед з'ясування сутності поняття «інновації».

Термін «інновація» (з англ. *innovation* — нововведення) утворено з двох словосполучень: лат. *novatio* — новація, новизна, оновлення, заміна і англ. префікса *in* — в.

Між тим потрібно розмежовувати поняття «новація» та «інновація», оскільки новація — продукт інтелектуальної діяльності, а інновація — кінцевий результат інноваційної діяльності.

Основоположником терміна «інновація», запровадженого в економічну науку, вважається австрійський учений Й. А. Шумпетер, який у праці

«Теорія економічного розвитку» 1912 року вводить словосполучення «нова комбінація покращання якості виробництва, не шляхом дрібних поліпшень старого устаткування, а введення абсолютно нових основних засобів виробництва» [1, с. 7].

Згодом, удосконалюючи свою теорію, Й. А. Шумпетер словосполучення «нова комбінація» заміняє терміном «інновація» у праці «Кон'юнктурні цикли» 1939 року, де дає таке визначення: «...інновація — зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організацій» [2, с. 53].

Успіх інноваційної політики промисловості України на глобальному ринку має визначатися обсягами інвестицій, які вона отримує ззовні, а також із внутрішніх джерел для розвитку високотехнологічного виробництва, зростання частки високотехнологічного експорту, підвищенням зацікавленості зарубіжних корпорацій і висококваліфікованих спеціалістів співпрацювати з українськими підприємствами, а також масштабами використання заощаджень населення з метою інвестування у національну економіку. Визначення й активна реалізація пріоритетів інноваційного розвитку України, які мають сприяти зміцненню на світовому і європейському рівнях іміджу України як держави зі значним науковим і освітнім потенціалом, що здатна створювати найсучаснішу високотехнологічну продукцію, повинні ґрунтуватися на світових стратегічних критеріях і механізмах підвищення конкурентоспроможності промисловості на зовнішніх і внутрішніх ринках [3, с. 192–193].

Сьогодні конкурентоспроможність вітчизняних підприємств та їхній інноваційний потенціал доволі низько оцінюються в світі. Причини такого стану полягають передусім у зниженні технологічного розвитку економіки України, відсутності вагомих зрушень в інноваційних процесах та згортанні масштабів наукових досліджень. Доволі вагомою проблемою є те, що ті моделі та стратегії інноваційного розвитку, які діють у економічно розвинутих країнах світу, не є адекватними українським реаліям, тому не приносять очікуваних результатів, а навпаки, збільшують інноваційний розрив. Крім того, жорсткі вимоги відносно безпеки, комфортності використання та застосування, збереження екологічного середовища, що висувають промислово розвинуті країни до інноваційно спрямованих підприємств, вимагають постійної розробки нових інноваційних процесів у різних сферах діяльності складових техносфери. Комплексний вплив на інноваційний розвиток підприємств повинен здійснюватись за рахунок формування сфер інноваційної пропозиції та інноваційного попиту, розуміння обґрунтованих потреб у необхідності інноваційного продукту, розроблення і впровадження інноваційних проєктів [4].

Під інноваційним розвитком загальноприйнято розуміти сукупність безперервно здійснюваних у просторі та часі якісно нових, прогресивних змін. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств можна оцінити за рівнем впровадження інновацій. Інновації є результатом інтелектуальної діяльності людини, її творчого процесу, відкриття, винаходу та раціоналізації у вигляді нових чи відмінних від попередніх об'єктів. Інновації характеризуються введенням на ринок принципово нових (істотно удосконалених) продуктів (послуг) інтелектуальної діяльності людини, які мають вищий науково-технічний потенціал, нові споживчі якості. Інновація — це не кожна новація чи нововведення, а тільки така, яка істотно підвищує ефективність чинної системи, виробництва, продукту [5, с. 17]. Інноваційна діяльність промислових підприємств сприяє інтенсивному розвитку економіки, забезпечує прискорення впровадження у виробництво останніх досягнень науково-технічного прогресу. При цьому важливою умовою ефективної реалізації інноваційних процесів є відповідне фінансове забезпечення усіх етапів інноваційної діяльності. Під таким забезпеченням розуміють систему економічних взаємин з приводу пошуку, залучення і результативного використання фінансових ресурсів під час здійснення інноваційної діяльності.

У рейтингу використання інновацій Україна перебуває на 86 місці, а за інноваційним по-

тенціалом — на 39. Понад 90 % продукції, виготовленої на вітчизняних підприємствах, не має відповідного науково-економічного забезпечення, а наукоємність промисловості не перевищує 0,3 %, що у 20 разів менше від показників розвинутих держав. Розмір інвестицій, які вкладаються у вітчизняну науку, не перевищує 1 % ВВП, що не дозволяє їй реалізувати свою функцію ефективного наукового забезпечення інноваційного розвитку економіки [6].

Загальний стан інноваційної діяльності в Україні продовжує переживати негативні тенденції, починаючи від років незалежності. Майже вдвічі скоротилася кількість підприємств, які використовували інновації, кількість поданих заявок на винаходи зменшилася на 30 %, а кількість винаходів, що реалізуються, зменшилася удесятеро, чисельність працівників, що виконують розробки та дослідження у наукових підрозділах промислових підприємств, скоротилася майже на 60 % [7].

Основним бар'єром на шляху інноваційного розвитку промисловості залишається недостатнє фінансування. Система фінансування інноваційної діяльності є складним переплетенням форм і джерел фінансування. Основним джерелом фінансування інноваційного розвитку у 2000–2013 рр. були власні кошти підприємств, частка яких у 2011 р. становила 53 % від загального обсягу фінансування, а саме — 7,6 млрд. грн. (проти 4,8 млрд. грн. у 2010 р.) (табл. 1) [8].

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності України у 2000–2013 рр., млн. грн.

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	Державного бюджету	іноземних інвесторів	інших джерел
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	799,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

Джерело: [8].

Аналіз динаміки інвестиційно-інноваційних процесів в Україні дає змогу зробити висновок, що активна фаза їх розвитку в 2005–2008 рр. змінилася спадом у 2009–2010 рр., що істотно стримує темпи економічного розвитку країни. Незважаючи на збільшення рівня інноваційних витрат

у 2011–2013 рр., їх обсяг є вкрай недостатнім. Необхідно зазначити, що фінансування інноваційної діяльності у промисловості України відбувається в складних умовах, пов'язаних як зі світовою фінансовою кризою, так і з певною низкою внутрішніх чинників, ускладнених військовими

діями в країні, що зумовлюється недостатністю коштів на інноваційні проекти.

Джерелом власних коштів підприємств, що спрямовуються на інноваційну діяльність, є прибуток та амортизаційні відрахування, більшість підприємств у процесі своєї діяльності отримує збиток, а ті, що отримують прибуток, не поспішають ним ризикувати, адже інноваціям притаманний високий рівень ризику. Необхідною умовою для розвитку інноваційної діяльності промислового сектору постає необхідність активізації банківського сектору у частині фінансування перспективних науково-технічних досягнень. За даними Держкомстату України, у 2011 р. частка банківського сектору у фінансуванні інновацій становила 38 %, кредити у розмірі 5489,5 млн. грн. (проти 626,1 млн. грн. у 2010 р.) отримало 50 підприємств. Значно скоротилося фінансуван-

ня інноваційної діяльності іноземними інвесторами: з 2411,4 млн. грн. у 2010 р. до 1253,2 млн. грн. — у 2013 р.

Бюджетні кошти є обмеженими та виділяються відповідно до цілей і пріоритетів державної інноваційної політики і, як правило, спрямовуються на фінансування: державних інноваційних фондів; цільових інноваційних програм і високо-ефективних інноваційних проектів; програм державної підтримки інноваційної діяльності. Відбувається зменшення фінансування інноваційної діяльності з боку держави, так, у 2013 р. лише 24,7 млн. грн. було виділено на інноваційну діяльність підприємств з боку Державного бюджету, яку отримало 51 підприємство, у 2008 р. цей показник становив 336,9 млн. грн. [9].

Дані у табл. 2 свідчать про недостатній рівень інноваційної активності підприємств України [10].

Таблиця 2

Динаміка інноваційної активності підприємств України у 2000–2013 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат
2000	18,0	1760,1
2001	16,5	1979,4
2002	18,0	3018,3
2003	15,1	3059,8
2004	13,7	4534,6
2005	11,9	5751,6
2006	11,2	6160,0
2007	14,2	10850,9
2008	13,0	11994,2
2009	12,8	7949,9
2010	13,8	8045,5
2011	16,2	14333,9
2012	17,4	11480,6
2013	16,8	9562,6

Джерело: [10].

Світові глобалізаційні процеси вимагають зростання питомої ваги інноваційної продукції та збільшення обсягів наданих високотехнологічних послуг фактично в усіх галузях та підприємствах. Одним із найважливіших показників, що характеризують інноваційну сферу країни, є частка інноваційно активних підприємств, тобто питома вага підприємств, що активно проводять інноваційну діяльність. Щодо впровадження інновацій безпосередньо на промислових підприємствах, то питома вага підприємств, що впроваджували інновації, варіюється від 10 до 15 %, порівняно з закордонними підприємствами. Це дуже низький показник. У 2013 р. лише 809 видів техніки було освоєно на виробництві, частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі становила 3,3 % (табл. 3) [11]. Варто зазначити, що у країнах ЄС зазначений показник перебуває на рівні 40–60 % [12, с. 127].

Активізація фінансування інноваційної діяльності можлива лише на основі розвиненої системи

фінансування, що покликана забезпечувати виконання таких найважливіших завдань: збереження і розвиток інноваційно-промислового потенціалу у стратегічних та пріоритетних напрямках розвитку; створення необхідних передумов для своєчасного й ефективного впровадження технічних та технологічних новацій в усіх сферах національної економіки, забезпечення її структурно-технологічної перебудови; створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового наукового потенціалу, запобігання його відтоку за кордон.

Висновок. Провівши це дослідження, можна зробити висновок про низький рівень інноваційної діяльності вітчизняної промисловості. Подолання кризових явищ в економіці України, покращення інвестиційної привабливості вітчизняних галузей народного господарства потребує докорінних змін та впровадження ефективних заходів. Сьогодні дуже важливим є поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності в єдиний процес, перетворення їх в

Впровадження інновацій на промислових підприємствах України у 2000–2013 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	15323	631	6,9
2001	14,3	1421	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	3138	809	3,3

Джерело: [11]

одну взаємопов'язану систему. Керівництву держави варто вжити рішучих заходів щодо подолання негативного інвестиційного клімату у нашій державі, зокрема створити реальну систему забезпечення захисту прав інвесторів, забезпечити реальні умови для інвестування в усі галузі економіки. Отже, можна стверджувати, що майбутнє промисловості України на пряму залежатиме від подолання проблем інноваційно-інвестиційної сфери економіки, а також належного стимулювання розвитку наукового потенціалу та належного забезпечення розвитку НДДКР.

Питання розроблення ефективних напрямів інноваційної діяльності вітчизняної промисловості не втрачають своєї актуальності. Подальші дослідження мають бути спрямованні на виявлення потенціалу розвитку інновацій у вітчизняній промисловості, пошук можливих варіантів вирішення проблем функціонування галузей народного господарства, встановлення можливості обмеження впливу негативних чинників та стимулювання позитивних чинників впливу на розвиток інноваційної діяльності вітчизняної економіки.

Література

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; [пер. с англ.]. — М. : Прогресс, 1992. — 118 с.
2. Там само.
3. Мірошник Р. О. Проблеми інноваційної діяльності промисловості України / Р. О. Мірошник, Ю. І. Коцовський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. — 2013. — № 754. — С. 192–193.
4. Алексеев И. В. Аспекты определения качества инновационной продукции машиностроитель-

ных предприятий / И. В. Алексеев, З. Б. Гук // Бизнес информ. — Харьков, 2009. — № 12 (2). — С. 4–7.

5. Ніколайчук М. В. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств / М. В. Ніколайчук, І. Ю. Єпіфанова // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 6. — С. 16–19.

6. Оцінювання та регулювання інноваційної діяльності в умовах трансформацій машинобудівних підприємств : монографія / [Кузьмін О. Є., Князь О. В., Марчук Л. В., Шуляр Н. В., Шуляр Р. В.]. — Львів : Вид-во ПП «Вежа і Ко», 2009. — 172 с.

7. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України [Електронний ресурс] / Б. Патон // Вісник НАН України. — 2001 — № 2. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2001-02/2.htm>.

8. Статистичні дані України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.

9. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Статистичні дані України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.

11. Там само.

12. Кобушко І. М. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду / І. М. Кобушко, Е. І. Гусейнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 2. — С. 124–130.